

Ο Φάρος Πλανήτης καταστρέφεται ας σώσουμε ένα κομμάτι της Ελλάδας

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΜΙΧΕΛΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΣΟΦΙΑ ΔΑΜΙΑΝΙΔΟΥ

>>>

Πάνορμος: Ονομασία που δόθηκε σε προνομιακούς όρμους. Τα ιστιοφόρα μπορούσαν να αγκυροβολήσουν με ασφάλεια. Ήταν σχετικώς απάνεμα μέρη. Είχαν καλή ορατότητα προς το πέλαγος, για να παρατηρούν τυχόν επιδρομές (ληστών-πειρατών ή εκθρικών πλοίων). Από στρατηγικής πλευράς, αυτοί που χρησιμοποιούσαν συστηματικά τους όρμους του «πανόρμου», επιδίωκαν να έχουν φιλικές σχέσεις με τους κατοίκους της παραθαλάσσιας περιοχής, για να παίρνουν τρόφιμα, νερό και πληροφορίες. Αλλά κι από κοινωνικής πλευράς, οι πάνορμοι είχαν την ιδιομορφία τους. Η συμπεριφορά των πληρωμάτων των πλοίων στο λιμάνι ήταν διαφορετική από την αντίστοιχη στον πάνορμο. Στο λιμάνι η αποβίβαση των ναυτικών και τα εμπορικά αλισβερίσια τους ελέγχονταν, γιατί καιροφυλακτούσε η τιμωρία των αρχών. Ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρους ελλιμενισμού. Αντίθετα στον πάνορμο, τα πράγματα ήταν πιο χαλαρά. Όταν μάλιστα εξ αιτίας των καιρικών συνθηκών παρετεινετο η παραμονή των σκαφών στον όρμο, η συμπεριφορά των πληρωμάτων έπαιρνε την μορφή του τυχοδιωκτισμού. Οι ανεπιθύμητοι ναύτες, τα παράνομα φορτία, οι ασθενείς, οι πράκτορες, ξεπαρκάριζαν στα μουλχωτά. Γι αυτό και συνήθως οι οικισμοί που βρίσκονταν κοντά στους «πανόρμους», φρόντιζαν να παίρνουν τα μέτρα τους με καραούλια (βίγλες), για να ειδοποιηθεί το χωριό, που δεν είχε θέα στην θάλασσα, ότι κινδυνεύει, όταν η επιθυμία για λαφυραγωγία, άνοιγε την ... όρεξη των πληρωμάτων. Ένα ακόμη σημείο πού αξίζει να σημειωθεί είναι, ότι σ' όλους τούς πανόρμους, υπάρχουν ιερά, χριστιανικά και παλαιότερων θρησκειών, πού τα έφτιαξαν ναυτικοί. Ο ταλαιπωρημένος θαλασσινός, ή ναυαγός, με τον τρόπο αυτό ευχαριστούσε τον σωτήρα θεό του.*⁽¹⁾ Στην αρχαιότητα, οι "πάνορμοι" ως τοποθεσίες παραθαλάσσιες, ήταν πολλοί περισσότεροι, από τους σημειωμένους σήμερα μ' αυτό το τοπωνύμιο.

Ο λόγος πού οι "πάνορμοι" λιγότεψαν στους κατοπινούς χάρτες, οφείλεται στους ...βενετσιάνικους πορτολάνους. Τους όρμους αυτούς τους «σημάδεψαν» με αυστηρότερα κριτήρια, βάσει των νέων δεδομένων στη ναυσιπλοία από το 12 αιώνα μ.Χ. Παλέρμο: ιταλική μετονομασία του Πανόρμου. Προέρχεται από την λέξη "παλιάρε" πού σημαίνει κρύβω καλά και την λέξη "έρμο" πού σημαίνει αυτός πού μπορεί και απομονώνεται. Η σύγκλιση των δύο αυτών λέξεων σε Παλιέρμο, προκύπτει στη σαλερνιτάνικη διάλεκτο, της νότιας Ιταλίας. Η ναυτική ορολογία «Παλέρμο», χρησιμοποιείται από τους θαλασσοκράτορες της πόλης του Αμάλφι, από το 1100 μ.Χ. Στους περίφημους κώδικες ναυσιπλοίας» των Αμαλιφιτώνων, αναφέρεται (και

*(1) Πάνορμο με ιστορικό ενδιαφέρον, στην αρχαιότητα έχουμε επίσης στην Έφεσο. Εκεί σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας άφησε ο Στράβωνας, τιμούσαν την Αρτεμισία την Εφέσια. Στο ιερό της, κάθε χρόνο γίνονταν μεγάλες γιορτές των Ιώνων. Τα ιωνικά νησιά- Τήνος, Δήλος, Νάξος, Πάρος,- με τους σημαντικούς ιερούς χώρους, έστελναν αντιπροσωπείες. Το ίδιο (προς την αντίθετη κατεύθυνση) συνέβη κι αργότερα επί Χριστιανισμού, όταν εκατοντάδες προσκυνητές από τα ιωνικά παράλια πήγαιναν στο πανηγύρι της Παναγίας, στην Τήνο και στην Πάρο.

σημειώνεται σε χάρτες), ο συγκεκριμένος ορισμός του σίγουρου λιμανιού, καταφύγιου.

Με τ' όνομα Παλέρμο, από τους Βενετσιάνους, αναφέρονται 7 λιμάνια στην Αδριατική, Ιόνιο και πάνω από 10 στο Αιγαίο. Σ' αυτά τα προνομακία λιμάνια, σταθμούς, αγκυροβόλια, συγκροτούνται φρουρές, φτιάχνονται πύργοι-φρουκτωρίες, για τη μετάδοση μηνυμάτων με καπνό και φωτιά, δημιουργούνται αποθήκες και λοιμοκαθαρτήρια, για να αποβιβάζονται οι ασθενείς ναυτικοί.

Στο Αιγαίο Πέλαγος, έχουμε Πανόρμους: Στην βόρεια ακτή της Κρήτης, (αλλιώς Καστέλι Μυλοποτάμου). Στη Σύμη (αλλιώς Πανορμίτης), στην Κάλυμνο, στην Αστυπάλαια, στη Μύκονο, στην Τήνο, στη Σκόπελο, στη Χίο (όρμος Παραπάντων) και στη βόρεια ακτή της Λήμνου.

Στον όρμο του Πανόρμου της Τήνου, κλείνεται εν μέρει η είσοδός του, από το νησί **Πλανήτης**. Στην κορυφή του κατασκευάστηκε το **1884** φάρος (λειτουργήσε δυό χρόνια αργότερα), με εμβέλεια 12 ν.μ. Η κυβέρνηση Τρικούπη είχε πάρει δάνειο, για να φτιάξει και να οργανώσει μια σειρά 20 φάρων, που θα διευκόλυναν τον πλού στο Αιγαίο, μετά το άνοιγμα της διώρυγας του Σουέζ (1869). Νησί Σαπιέντζα, Ταίναρο (κάβο Ματαπά), κάβο Μαλέα, Βελοπούλα

(Παραπόλα), Πολύαιγος (κάβο Μάσκουλο), Ζούρβα Ύδρας, Κόρακας (Νάουσα Πάρου), Κέα (Αγ. Νικολάου), κάβο Ντόρο (νησίδα του Καφηρέως), Στρογγύλη Εύβοιας, Γουρούνη Σκοπέλου. Οι φάροι Λιθάρι Σκύρου, Φάσσα Ανδρου, Πλανήτης Τήνου, και Πούντα Αμοργού, οριοθέτησαν τα χρόνια εκείνα τη συνοριακή γραμμή, Ελλάδας Τουρκίας. Οι πρώτοι φάροι που λειτούργησαν στη νεοσύστατη Ελλάδα ήταν: του λιμανιού της Αίγινας (**1829**), των Σπε-τσών (**1837**), Γαίδουρονησιου, στην είσοδο του λιμανιού της Ερμούπολης (**1847**), της Ψυτάλλειας, στην είσοδο του λιμανιού του Πειραιά (**1857**) και του Αγίου Σώστη Μεσολογγίου (**1859**).

Ο Πάνορμος στην Τήνο, ήταν το αποκούμπι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Εκεί ξεμπάρκαραν κυνηγημένοι Μικρασιάτες, Χιώτες, Ψαριανοί, Κρητικοί αλλά και κάθε λογής ναυαγοί, που βρήκαν τον ...όρμο, για να ξεφύγουν από τα μανιασμένα κύματα. Η Τήνος λόγω της θρησκευτικής της ιδιαιτερότητας (το νησί υπό την κηδεμονία των καθολικών, παπικών αλλά και των Ρώσων ορθοδόξων), ήταν ένας «ουδέτερος χώρος», μέσα στο αρχιπέλαγος. Οι Οθωμανοί, δεν την "ενοχλούσαν". Δεν ήθελαν να έρθουν σε ρήξη με τους ισχυρούς ξένους προστάτες του νησιού. Εκεί έβρισκε ασφαλές καταφύγιο ο κάθε διωκόμενος. Πολλοί επαναστάτες έστειλαν για σιγουριά στην Τήνο τη φαμελιά τους, όταν κηρύχτηκε, ο αγώνας της εθνεγερσίας. Τα χωριά, γύρω από τον όρμο του Πανόρμου, εποικήθηκαν από πρόσφυγες. Γι' αυτό και η ψυχολογική κατάσταση των κατοίκων της λεγόμενης "έξω

SOS ΤΗΝΟΣ

Μακέτα της ανακατασκευής του φάρου που θα αναβιώσει πιστά την αρχιτεκτονική του παρελθόντος.

μεριάς" της Τήνου, ήταν διαφορετική από το υπόλοιπο νησί. Η απομόνωση του χώρου, αλλά και οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες που έφερε ο κάθε νέος έποικος, διαμόρφωσαν, το "χαρακτήρα" του Πύργου, κεντρικού χωριού της περιοχής. Το όνομά του το οφείλει στον πύργο σταθμό φύλαξης, που έκτισαν οι Βενετοί κυρίαρχοι του νησιού. Ο πύργος φυλάχτηκε από έμμισθους Αλβανούς με τη συ-νεισφορά και ντόπιων. Άλλωστε από τα αρχαιότερα επίθετα που βρίσκεις να σημειώνονται στον Πύργο είναι Αλμπαλέζι.

Η μαρμαροτεχνία, έφτιαξε παράδοση σ' αυτό τον τόπο, αφ' ενός επειδή βρέθηκαν οι ντόπιοι, κοντά στην πρώτη ύλη, τα νταμάρια, αλλά κυρίως απέναντι ...από την μεγάλη αγορά της Σύμυρης και της Ερυθραίας. Από 'κει πήραν το "καλλιτεχνικό διαβατήριο" για να μεταπηδήσουν στις εκκλησιές και στις ανεγειρόμενες επαύλεις, της Κωνσταντινούπολης, του Βουκουρεστίου, της Οδησσού, της Αλεξάνδρειας, των Αθηνών.

Κατά τη διάρκεια της Εξέγερσης στην Κρήτη (1896) από τον Πάνορμο έφυγαν αρκετοί εθελοντές, για να πολεμήσουν με τους επαναστάτες στη μεγαλόνησο. Από τη Σύρο, που ήταν το Κέντρο της Επιτροπής Εθελοντών για τον Κρητικό Αγώνα, περνούσαν κρυφά στην Τήνο και στον Πάνορμο, για να επιβιβαστούν στα καΐκια, που θα τους μετέφεραν εκεί. Ο Πάνορμος ήταν το "κρυφό λιμάνι", επειδή έξω από τη Σύρο, περιπολούσαν τουρκικά πολεμικά, ενώ οι πράκτορες τους, σημείωναν τις κινήσεις των

Ελλήνων εθελοντών. Έτσι έπρεπε να βρεθούν εναλλακτικές πορείες, για να μην πέσουν σε παγίδα και συλλήψεις κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους προς την Κρήτη. Τα καΐκια εκμεταλλευόμενα τη ρωσική και γαλλική σημαία, που σήκωναν στον ιστό τους, όταν προσέγγιζαν την Τήνο, έμπαιναν ανενόχλητα στον Πάνορμο και έπαιρναν προμήθειες και εθελοντές.

Στο Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Πάνορμος χρησιμοποιήθηκε ως ορμητήριο των αγγλικών καταδρομικών. Από εκεί ξεκινούσαν οι περιπολίες, για τον εντοπισμό των γερμανικών και τουρκικών πολεμικών, που έπλεαν προς τα Δαρδανέλια.

Κατά τη διάρκεια της εξόδου των Ελλήνων στην Μικρασιατική Καταστροφή, ο Πάνορμος έγινε το λιμάνι της πρώτης λύσης, για τους πρόσφυγες από την απέναντι ακτή της Ερυθραίας.*⁽²⁾

Στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, από τον Πάνορμο έφυγαν κρυφά για την Μικρά Ασία, ανώνυμοι κι επώνυμοι εθελοντές, με σκοπό να πάνε να πολεμήσουν στην Μ. Ανατολή.*⁽³⁾ Το κατάλαβαν οι Γερμανοί και βομβάρδισαν τα καΐκια που αγκυροβολούσαν στον όρμο. Αλλά κι οι Εγγλέζοι χτυπήσαν τα καΐκια του Πανόρμου, για να μην επιταχθούν από τους Γερμανούς, που ήθελαν να τα χρησιμοποιήσουν "ως ασπίδα", για τη μεταφορά στρατιωτικού υλικού στην Κρήτη.

Φάρος Πλανήτη. Όλα αυτά τα ταραγμένα χρόνια ο Πλανήτης ή Πλανούδι (που είναι η επίσημη ονομασία του), ήταν το σύμβολο του Πανόρμου. Το αναβόσβημα της αναλαμπής του φάρου, ήταν μιά ματιά χαιρετισμού προς το πέλαγος, ένα κατευόδιο προς τα λογής λογής πλεύόμενα, ποστάλια και καΐκια, που έφαχναν στο νυχτερινό ορίζοντα να βρουν το στίγμα της ρότας τους. Ο φάρος ήταν η παρηγοριά

για την κυρά της θάλασσας, που καρτερούσε την επιστροφή των θαλασσοδαρμένων δικών της ανθρώπων. Ήταν το παιγνίδι των παιδιών. Μετρούσαν τα δευτερόλεπτα, που κρατούσε σκοτεινό το σήμα του φάρου κι έκαναν ευχές με το κράτημα της αναπνοής. Αυτόν τον πετρόχτιστο φάρο (8 μέτρα ύψος), με την καλαισθητή μαρμαρένια πορτοσιά του, με τα επιβλητικά του παράθυρα, το μαρμαρένιο κλιμακοστάσιο που οδηγούσε στην ταράτσα του φανού, τον κράτησαν αρχοντικό κατάλυμα, για **75 χρόνια, οι 7 φαροφύλακες που υπηρέτησαν εκεί**. Φιλοξενήθηκαν επισκέπτες. Άλλοι πήγαν εκεί να ξαποστάσουν, να πιούν ένα ποτήρι νερό, να πουν μια κουβέντα.

Ο φάρος του Πλανήτη έγινε αυτόματος το 1960 και πέρασε στη λησμονιά της εποχής, που δεν θέλει να έχει μνήμη. Του στήσανε δίπλα του ένα μεταλλικό "ξόανο", αυτόματης αναλαμπής. Ένα φτηνιάρικο μνήμα. Έτσι τιμούν τους ήρωες... Δεν άντεξε την εγκατάλειψη. Δεν κώνεψε την μοναξιά, αυτός ο φάρος που ήταν κέντρο ζωής. Στίγμα ελπίδας. Ένα χειμώνα του 1984, πήρε η μιά του πλευρά την κατηφόρα. Σωριάστηκε στο χώμα.

Οι βαρκάρηδες τον θυμούνται πού και πού, σε ιστορίες αλλοτινές. Τα καΐκια χάθηκαν από τον όρμο. Έγιναν φωτογραφίες στα καφενεύια. Η κυρά της θάλασσας, πονήρευε κι άλλαξε ... σκέψεις. Ο τουρισμός, πουλάει αμμουδιές και μουσακά. Rooms to let και μουσική για ξενυκτιδές. Τα παιδιά έπαψαν να κοιτάνε στο σκοτάδι το φως του φάρου. Ψάχνουν να ... σκοτώσουν την ώρα τους μέσα σε εκκωφαντικούς ήχους με το ποτό στο χέρι. Και δίπλα σ' όλους αυτούς, οι υπάλληλοι της Υπηρεσίας Φάρων, πάνε αλλάζουν τις μπαταρίες του φωτοβολταϊκού και τις παλιές τις πετάνε ολόγυρα στο φάρο. Η οικολογική και αισθητική τους αντίληψη ...πάει περίπατο, κάτω από την στοιβία, των πενήντα και πλέον κουφαριών από μπαταρίες πάνω στον Πλανήτη. Ποιος να τους πει κάτι; Το νησί ανήκει στο Ναυτικό. Κι από 'κει στην ασυδοσία. Η γιαγιά η Ψωροκώστα, φρεσώνονταν με δάνεια για να κτίσει "μνημεία φάρους" αρχιτεκτονικής αισθητικής, που σήμερα τα ...κατουράμε. Το Αιγαίο, οι Κυκλάδες, οι Αεριτζήδες, πουλάνε ηλιοβασιλέματα και γαλάζιο. Ανεμόμυλοι, μετατράπηκαν σε ιμιτασιόν σπιτία. Νεόχτιστα εκκλησάκια μπήκαν μέσα στα λειψά στρέμματα των οικοπέδων, για να δώσουν στον ιδιοκτήτη, φως, τηλέφωνο και λεφτά στο πανηγύρι. Περιστεριώνες χωρέσανε στο νεονησιώτικο ντεκόρ των "παραδοσιακών σπιτιών". Πιο πέρα οι παπούδες τους, οι χωματισμένοι, αφέθηκαν στην μοίρα του ...ανασφάλιστου. Πέστε ρήμαξε πεζούλες αιώνων. Ανεμόμυλοι, περιστεριώνες, παραδοσιακά πηγάδια και χτιστά γιοφύρια, δεν έχουν ...άγιο για να ζήσουν, όπως τα ξωκκλήσια τα ξαδέρφια τους. Κι όμως έχει κυθεί τόσοσ ιδρώτας. Τόσος κάματος για όλα αυτά...

Βλέπεις σήμερα στον Πλανήτη το πετρόχτιστο μονοπάτι με την πεζούλα πλάι του, που πιάνει από τα ριζά του μικρού νησιού και φτάνει μέχρι εκεί πάνω στο φάρο, στα 89 μέτρα και σκέφτεσαι, αυτό τον κόσμο που διάβηκε από 'κει... όλα αυτά τα 135 πέτρινα χρόνια. Δουλέψανε με αυταπάρνηση για να καμαρώνουμε σήμερα την κυκλαδίτικη καταγωγή μας. Η μνήμη των προγόνων, είναι ο σεβασμός σ' ό,τι μας αφήσανε. Το φιλότιμο και η αξιοπρέπεία μας, κουρελιάζονται, όσο αδιαφορούμε, για αυτά που πήραμε κληρονομιά.

Καταμεσής του όρμου, στον Πάνορμο, εκεί πάνω από μιά ξέρα, ένα άσπρο πέτρινο μνημείο, δυό μέτρα ψηλό, ορθώνεται κι απορείς. Τι είναι πάλι τούτο 'δώ; Τότε που χτίσανε το φάρο, στήσανε εκεί πάνω μιά καμπάνα. Όταν παραφυσούσε, χτύπαγε, για να ξέρουν πόσα μποφόρ έχει το πέλαγος... Απαγορευτικό απόπλου.

Ο τελευταίος φαροφύλακας, πέθανε κάποια χρόνια πριν. Μαζί του χάθηκε και η καμπάνα. Ο φάρος ο παλιός, στέκει μισός και ζητιανεύει τη σωτηρία του.

*(2) Στη Μικρασιατική καταστροφή, στον Πάνορμο βγήκαν αρκετοί πρόσφυγες. Οι Έλληνες από τ' Αλάτσα, τα Βουρλά και τ' άλλα χωριά της Ερυθραίας, ξέφυκαν καλά τον Πάνορμο. Στο πανηγύρι της Παναγίας του Ευαγγελισμού, έρχονταν με τα καΐκια, για να προσκυνήσουν. Πριν από την καταστροφή του 1922 δεν γιορτάζονταν με τόση μεγαλοπρέπεια ο Δεκαπενταύγουστος στην Παναγία της Τήνου. Όμως μετά την συμφυγή της προσφυγιάς, έπεσε φτώχεια. Τα ξενοδοχεία της Τήνου, χάσανε τους καλύτερους και περισσότερους πελάτες τους, πού ήταν οι Μικρασιάτες. Πολλοί προσκυνητές δεν πήγαιναν στο πανηγύρι του Ευαγγελισμού, επειδή έκανε ακόμη πολύ κρύο το Μάρτη. Αποφασίστηκε λοιπόν να μεταφερθεί η μεγάλη γιορτή της Μεγαλόχαρης το Δεκαπενταύγουστο. Έτσι, οι φτωχοί προσκυνητές, πού δεν είχαν λεφτά για ξενοδοχεία, μπορούσαν να περάσουν την ολονυχτία χωρίς να κρυώνουν, στον υπαίθριο χώρο του ναού.

*(3) Εκτός από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, οι εθελοντές που μπήκαν σε καΐκια και βάρκες για να πάνε στη Μ. Ασία από τον Πάνορμο Τήνου ξεπερνούσαν τους 130. Απ' αυτούς, περίπου 19 δεν κατόρθωσαν να φτάσουν. (Στοιχεία, από το Γραφείο της Αγγλικής Αντικατασκοπίας στη Σμύρνη, 1941-1944. Αρχείο Μ. Ζέρβα 1945). Ο Καραμανλής θέλοντας να ευχαριστήσει τους επιζώντες σωτήρες του, εκείνης της δύσκολης περιόδου, επισκέφτηκε τον τόπο. Σημείωσε μάλιστα με συγκίνηση το γεγονός, στα απομνημονεύματά του.